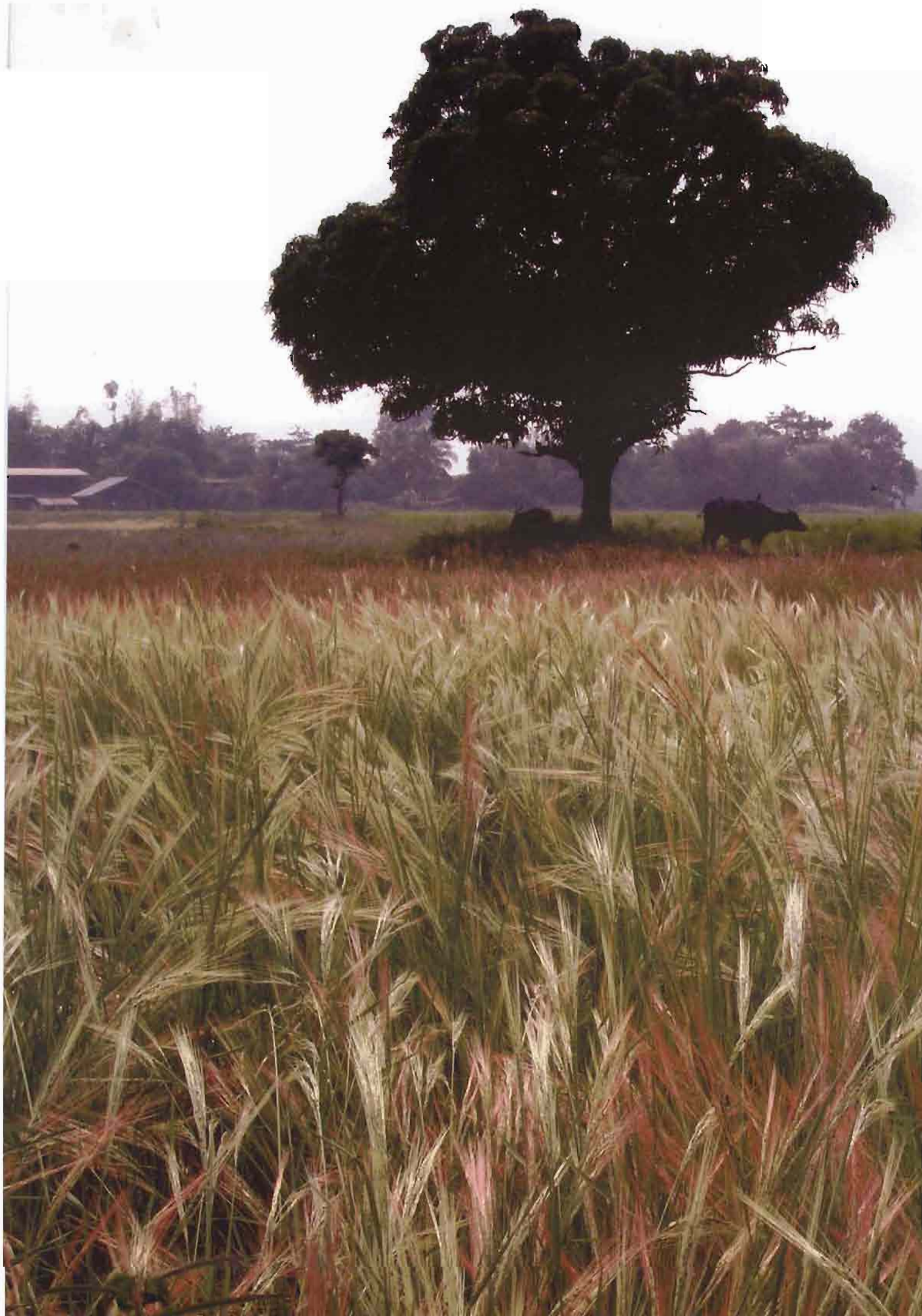

ข้าววัชพืช

ปัญหาและการจัดการ

จรรยา มณีโชติ
กลุ่มวิจัยวัชพืช สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช
กรมวิชาการเกษตร
ISBN 974-436-581-1

คำนำ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ข้าววัชพืช เป็นศัตรูร้ายแรงในนาข้าวเนื่องจากข้าววัชพืชมีความใกล้เคียงทางพันธุกรรมกับข้าวปลูกมาก ทำให้ชาวนาต้องสูญเสียทั้งเงินและแรงงานในการกำจัด เพื่อรักษาผลผลิตบางส่วนไว้ หรือสูญเสียผลผลิตไปทั้งหมดในกรณีที่ระบาดรุนแรง นับว่าเป็นความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อเศรษฐกิจของประเทศ การแก้ปัญหาข้าววัชพืชนั้น จำเป็นที่ต้องใช้ความรู้พื้นฐานในด้านต่างๆ เข้ามาผสมผสานกันจึงจะประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้น การทำงานแบบบูรณาการในเชิงรุกของนักวิจัยและชาวนา ทำให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาข้าววัชพืชได้อย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนทุนวิจัยภายใต้ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย โดยมี ศ.ดร. เบญจวรรณ ฤกษ์เกษม เมธีวิจัยอาวุโส สกว. เป็นหัวหน้าโครงการ และมีส่วนร่วมในการพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งสามารถถ่ายทอดผลงานวิจัยในรูปแบบง่ายต่อการเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและเป็นที่ยอมรับของชาวนาที่กำลังประสบปัญหาข้าววัชพืชอยู่ในขณะนี้

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัย นักส่งเสริม เกษตรกร และผู้สนใจทั่วไป เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาข้าววัชพืช ศัตรูร้ายที่กำลังคุกคามชาวนาอยู่ในปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวัติ บุญหลง
ผู้อำนวยการ

บทนำ

ข้าววัชพืช เป็นปัญหาใหม่ที่ถูกคามการดำเนินงานที่เพิ่งเกิดขึ้นมาในช่วงเวลาเพียง 5-6 ปีที่ผ่านมาแต่ได้ระบาดไปทั่วพื้นที่นาข้าวในภาคกลาง ภาคเหนือตอนล่าง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มากกว่าสองล้านไร่แล้ว และคาดว่าจะลุกลามขยายพื้นที่และเพิ่มระดับความเสียหายรุนแรงขึ้นไปอีก หากไม่มีมาตรการกำจัดควบคุมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ข้าววัชพืช เป็นปัญหาที่ซับซ้อนผูกพันกับระบบพันธุกรรม ข้าวปลูก-ข้าวป่า (*Oryza sativa*-*O. rufipogon*) การจัดการและระบบนิเวศในนาข้าว การแก้ปัญหาที่ได้ผลจึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้พื้นฐานเรื่องความหลากหลายทางพันธุกรรมและการแลกเปลี่ยนยีนระหว่างข้าวป่ากับข้าวปลูก สรีระวิทยาเชิงนิเวศของต้นข้าวในนา ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการนา ตั้งแต่การทำนาชลประทานที่ปลูกข้าวตลอดปี การเปลี่ยนจากการนาคำ มาเป็นหว่านข้าวแห้งหรือหว่านน้าตม การเก็บเกี่ยวข้าวด้วยเครื่องจักร ฯลฯ และการวิจัยเชิงบูรณาการร่วมกับชาวนา และพันธมิตรที่เกี่ยวข้องกับการนาทั้งในภาครัฐและเอกชน งานวิจัยและพัฒนาระบบการจัดการข้าววัชพืชนี้ เป็นผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่าง ภาควิชาพืชไร่ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกลุ่มวิจัยวัชพืช สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช กรมวิชาการเกษตร โดยได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) และมูลนิธิแม็กไนท์จนประสบผลสำเร็จ และได้ขยายงานออกไปในประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ในบริเวณศูนย์กลางความหลากหลายทางพันธุกรรมข้าว

หนังสือข้าววัชพืชเล่มนี้ เป็นผลจากการบูรณาการงานวิจัยพื้นฐานกับงานวิจัยประยุกต์โดยมี ดร.จรรยา มณีโชติ ผู้แต่งเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดในการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (Multi-partners participatory research) อันประกอบด้วย ชาวนาผู้เชี่ยวชาญ (Expert farmers) นักวิจัยพื้นฐาน นักวิจัยประยุกต์ ภาครัฐและเอกชน และนำไปปฏิบัติงานได้ผล หนังสือเล่มนี้พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2548 และได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากชาวนาผู้ประสบปัญหา และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยได้รับการสนับสนุนการพิมพ์มาแล้ว 3 ครั้ง มากกว่า 20,000 เล่ม

การพิมพ์ครั้งที่ 4 นี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. โดยมุ่งหวังที่จะช่วยกันเผยแพร่ความรู้ให้แก่ชาวนาในพื้นที่ที่มีการระบาดรุนแรง ได้นำไปใช้กำจัดข้าววัชพืชให้หมดไป และให้ความรู้แก่เกษตรกรในพื้นที่ใหม่ที่ข้าววัชพืชเริ่มรุกรบาดเข้าไป เพื่อการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดการระบาดขยายวงกว้างออกไปและทำความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อเศรษฐกิจของประเทศต่อไปในอนาคต

ข้อมูลที่เผยแพร่ในหนังสือเล่มนี้ เป็นผลงานจากโครงการวิจัยร่วมกันระหว่างนักวิจัยของ กลุ่มวิจัยวัชพืช สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช กรมวิชาการเกษตร และโครงการข้าว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน

หนังสือข้าววัชพืชนี จัดทำขึ้นเพื่อเป็นคู่มือสำหรับชาวนาไว้ต่อสู้กับปัญหาข้าววัชพืช ซึ่งเป็นมหันตภัยร้ายในนาข้าวอยู่ในปัจจุบันและยังเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัย นักส่งเสริม และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการทำความเข้าใจกับปัญหา และใช้เป็นตัวอย่างในการแก้ไขปัญหาข้าววัชพืช การจัดพิมพ์ครั้งที่ 4 นี้ ได้เพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่ทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานและประยุกต์ที่ได้จากการทำงานวิจัยร่วมกันแบบบูรณาการของชาวนา และนักวิจัยของภาครัฐและเอกชน อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานกว่า 6 ปี

ผู้แต่ง มีความตั้งใจที่จะถ่ายทอดความรู้ทั้งหมดในรูปแบบที่ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง จนประสบผลสำเร็จ ขอขอบคุณพี่น้องชาวนา จังหวัดกาญจนบุรี นครนายก สุพรรณบุรี ทีมนักวิจัยและนักศึกษาของ CMUPN/lab และนักวิจัยจากภาคเอกชนทุกท่าน ที่ได้ร่วมงานกันมาโดยตลอด ขอขอบคุณ ทินกร ศรีวิชัย สำหรับงานกราฟฟิกของหนังสือเล่มนี้ สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้

จรรยา มณีโชติ
กลุ่มวิจัยวัชพืช สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช
กรมวิชาการเกษตร

ข้าววัชพืช

ปัจจุบันชาวนาในเขตภาคกลางจนถึงภาคเหนือตอนล่างและบางจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กำลังประสบกับวัชพืชร้ายแรงชนิดใหม่ ที่มีลักษณะเหมือนต้นข้าวจนแยกไม่ออกในระยะต้นกล้า วัชพืชชนิดนี้มีชื่อเรียกต่างๆ กันในแต่ละท้องถิ่นตามลักษณะภายนอกที่ปรากฏว่า “ข้าวหาง ข้าวนก ข้าวคิด ข้าวเต้ง ข้าวลาย หรือ ข้าวแดง” ซึ่งข้าวเหล่านี้จัดเป็นวัชพืชร้ายแรงในนาข้าว มีชื่อสามัญว่า “ข้าววัชพืช” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “weedy rice (*Oryza sativa* f. *spontanea*)” ในระยะเริ่มต้นของการระบาดข้าววัชพืชจะแฝงตัวเข้ามาในนาข้าวเพียงไม่กี่ต้น หากไม่มีการกำจัดทิ้งไป ในระยะเวลา 2-3 ฤดู เท่านั้น ข้าววัชพืชสามารถเพิ่มจำนวนเป็นหลายล้านต้นปกคลุมต้นข้าว ทำให้ผลผลิตข้าวเสียหาย ในบางแห่งชาวนาไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เลย

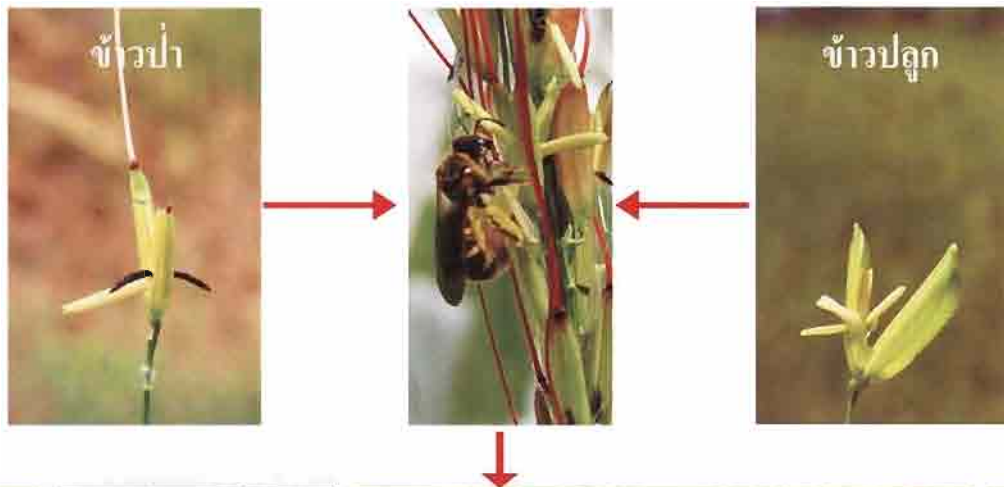
ประวัติและสถานการณ์การระบาด

พบการระบาดรุนแรงครั้งแรกในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2544 ในแปลงนาหว่านน้ำตม หมู่บ้าน เขาสามสิบหาบ ตำบลเขาสามสิบหาบ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี และในแปลงนาหว่าน ข้าวแห้ง ในเขตจังหวัดนครนายก และปราจีนบุรี พื้นที่การระบาดเพียง 500 ไร่ และต่อมาการระบาดได้ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2550 ข้าววัชพืชกลายเป็นปัญหา ร้ายแรงที่พบในพื้นที่ทำนาหว่านน้ำตมมากกว่าสองล้านไร่ ทั่วเขตภาคกลางจนถึงภาคเหนือตอนล่าง รวม 21 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี นครปฐม ปทุมธานี นนทบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี อ่างทอง ชัยนาท อยุธยา นครนายก ปราจีนบุรี สระบุรี พิจิตร นครสวรรค์ กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ และ พิษณุโลก นอกจากนั้น ยังแพร่กระจายไปสู่แหล่งปลูก ข้าวคุณภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ กาฬสินธุ์ ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม หนองคาย และอุบลราชธานี ข้าววัชพืชสร้างความเสียหายต่อผลผลิต ข้าวคิดเป็นมูลค่าหลายพันล้านบาทต่อปี

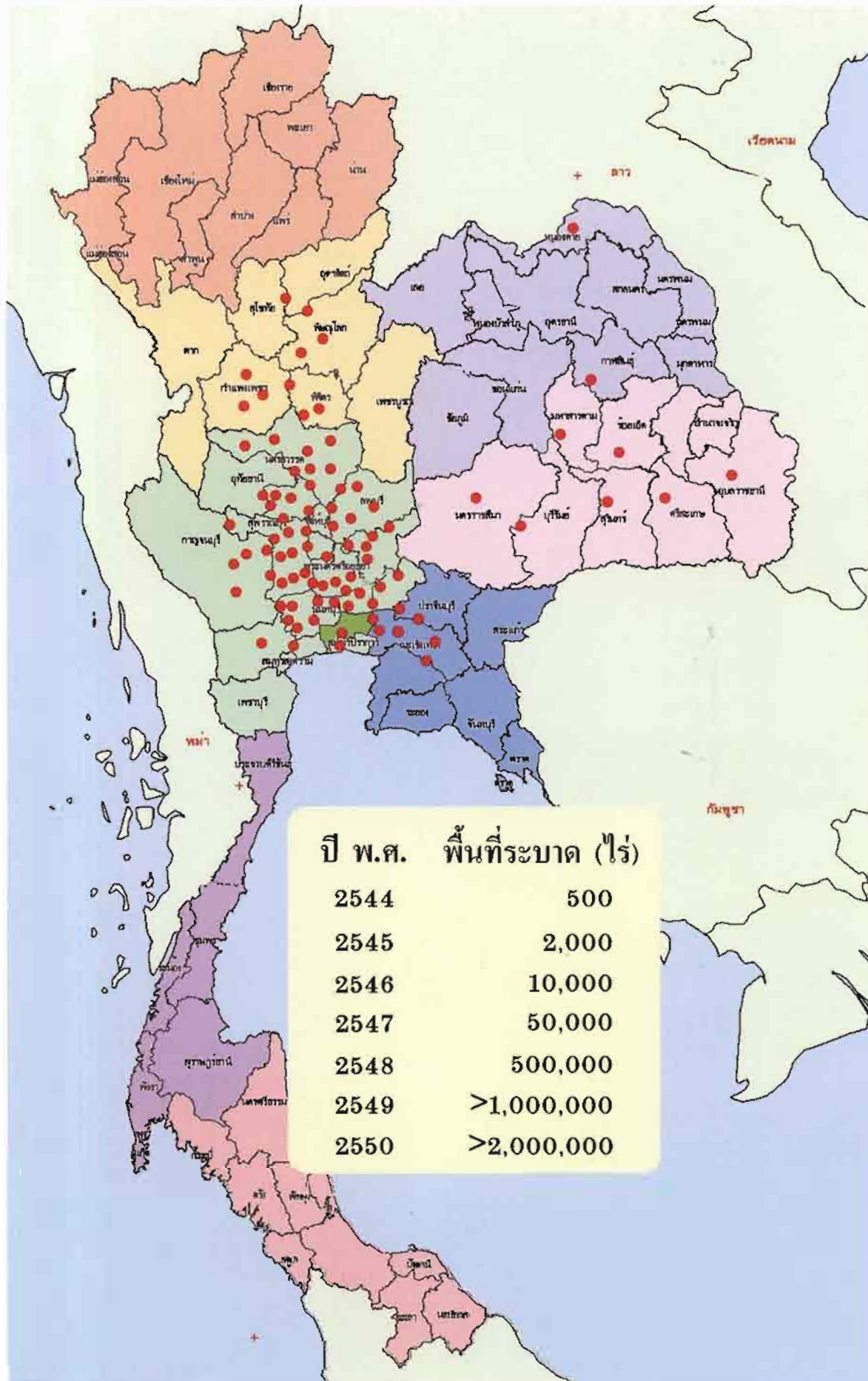

ข้าววัชพืช..มาจากไหน?

ข้าววัชพืชเป็นลูกผสมที่เกิดจากการผสมข้าม ระหว่างข้าวป่าที่พบทั่วไปในธรรมชาติกับข้าวปลูก และมีการกระจายตัวของลูกหลานออกเป็นหลายลักษณะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลักษณะที่ชาวนาไม่ต้องการ คือ เปลือกเมล็ดมีสีดำหรือลายน้ำตาลแดง เยื่อหุ้มเมล็ดมีสีแดง ปลายเมล็ดมีหาง เมล็ดสุกแก่ก่อน และร่วงเกือบหมดก่อนเก็บเกี่ยวข้าว ในสมัยก่อนชาวนาปลูกข้าวโดยวิธีทำนาดำ จะพบข้าววัชพืชขึ้นปะปนในแปลงน้อยมาก เพราะข้าววัชพืชไม่สามารถเจริญเติบโตได้ทันต้นกล้าข้าวปลูก แต่เมื่อชาวนาเปลี่ยนมาทำนาหว่าน (ทั้งหว่านน้ำตมและหว่านข้าวแห้ง) ข้าววัชพืชจึงสามารถแข่งขันกับข้าวปลูกได้ดีเพราะออกในเวลาใกล้เคียงกัน แต่ข้าววัชพืชเติบโตได้เร็วกว่า

การระบาดของข้าววัชพืชในประเทศไทย

ความหลากหลายของข้าววัชพืช
ที่พบในแปลงเกษตรกร 1 รายในจังหวัดกาญจนบุรี

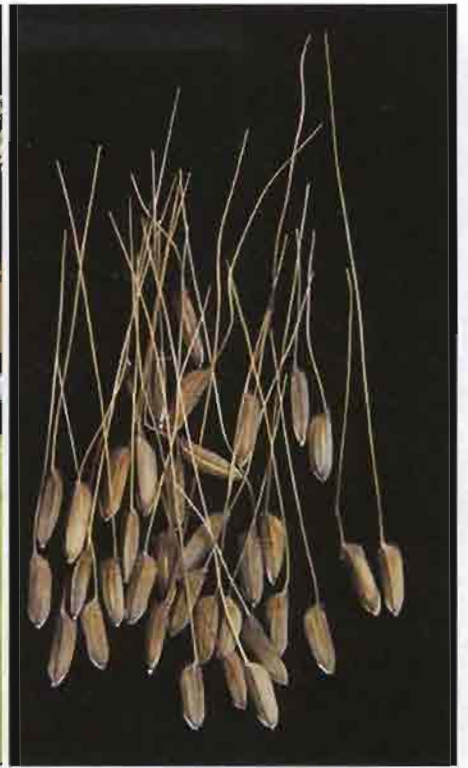

ชนิดของข้าววัชพืช

ข้าววัชพืชสามารถจำแนกตามความแตกต่างทางลักษณะภายนอกเป็น 3 ชนิด คือ ข้าวหาง ข้าวดีด และข้าวแดง (ตารางที่ 1) ชนิดที่เป็นปัญหาร้ายแรงของชาวนา คือ ข้าวหาง และ ข้าวดีด เพราะเป็นข้าววัชพืชชนิดร่วงก่อนเกี่ยว เจริญเติบโตได้รวดเร็วและสูงข่มข้าวปลูกในระยะแตกกอ ข้าวหาง และข้าวดีดจะออกดอกและเมล็ดจะสุกแก่ก่อนก่อนข้าวปลูกประมาณ 2 สัปดาห์ ชาวนาไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้เพราะเมล็ดร่วงเกือบหมด ทำให้ผลผลิตข้าวเสียหายได้ตั้งแต่ 10-100% ขึ้นกับความหนาแน่นของข้าวหางและข้าวดีด บางแปลงที่มีความหนาแน่นมาก ใน 1 ตารางเมตร พบว่ามีจำนวนข้าวหาง 800 ต้น เหลือต้นข้าวจริงเพียง 2 ต้น ชาวนาไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ ทำให้ผลผลิตเสียหาย 100% ส่วนข้าวแดงหรือข้าวลายนั้นเป็นข้าววัชพืชชนิดเมล็ดไม่ร่วง ชาวนาสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ผลผลิตจึงไม่เสียหาย แต่คุณภาพข้าวลดลงเพราะเมล็ดข้าวสารสีแดงที่ปนอยู่ ชาวนาถูกโรงสีตัดราคา เกวียนละ 200-800 บาท ตามเปอร์เซ็นต์ของเมล็ดข้าวสารสีแดงที่ปน เพื่อชดเชยผลผลิตที่ต้องเสียไป บางส่วนเพื่อจะขัดเยื่อหุ้มเมล็ดสีแดงออกให้เป็นเมล็ดข้าวสารสีขาว ซึ่งบางครั้งในรายที่มีข้าววัชพืชปนเป็นจำนวนมากโรงสีจะไม่รับซื้อชาวนาต้องนำไปขายเป็นข้าวราคาถูก ถึงละ 30-50 บาท

ตารางที่ 1 ลักษณะทางสัณฐานวิทยาของข้าววัชพืชที่พบในประเทศไทย

ลักษณะที่ปรากฏ	ข้าวหาง (หรือข้าวนก)	ข้าวดีด (หรือข้าวแดง)	ข้าวแดง (หรือข้าวลาย)
สีเปลือกเมล็ด	ดำหรือน้ำตาลเข้ม	สีเหลืองฟาง	น้ำตาลแดง
สีเมล็ดข้าว	แดงและขาว	แดงและขาว	แดง
การร่วงของเมล็ด	ร่วง	ร่วง	ไม่ร่วง
หางที่ปลายเมล็ด	หางยาว 5-10 ซม.	หางสั้นหรือไม่มี	ไม่มีหาง
%การติดเมล็ด	50%	80%	100%
ความสูงที่ระยะออกดอก	สูงกว่าต้นข้าวปลูก 30-50 ซม.	สูงกว่าต้นข้าวปลูกหรือเท่ากัน	สูงกว่าต้นข้าวปลูก

ข้าวหาง

ข้าวหาง หรือ มีชื่อเรียกในบางท้องถิ่นว่า ข้าวนก ข้าวป่า หรือข้าวละมาน เมล็ดมีหางยาว ร่วงเกือบหมดก่อนเกี่ยว เมล็ดข้าวสารมีทั้งสีขาว และแดง

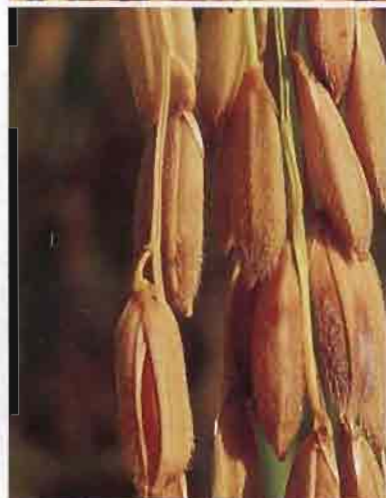
ข้าวตืด หรือ ข้าวแดง

ข้าวแดง หรือ ข้าวลาย

เปลือกเมล็ดมีทั้งสีฟางและสีน้ำตาลลายแดง

เยื่อหุ้มเมล็ดมีสีแดง

เมล็ดไม่ร่วงเมื่อสุกแก่

ลักษณะที่ไม่ดีของข้าววัชพืช

เจริญเติบโตได้เร็วและล้มทับต้นข้าว

ออกดอกเร็วกว่าข้าวปลูก

ข้าวหาง

ข้าวปลูก
(ปทุมธานี 1)

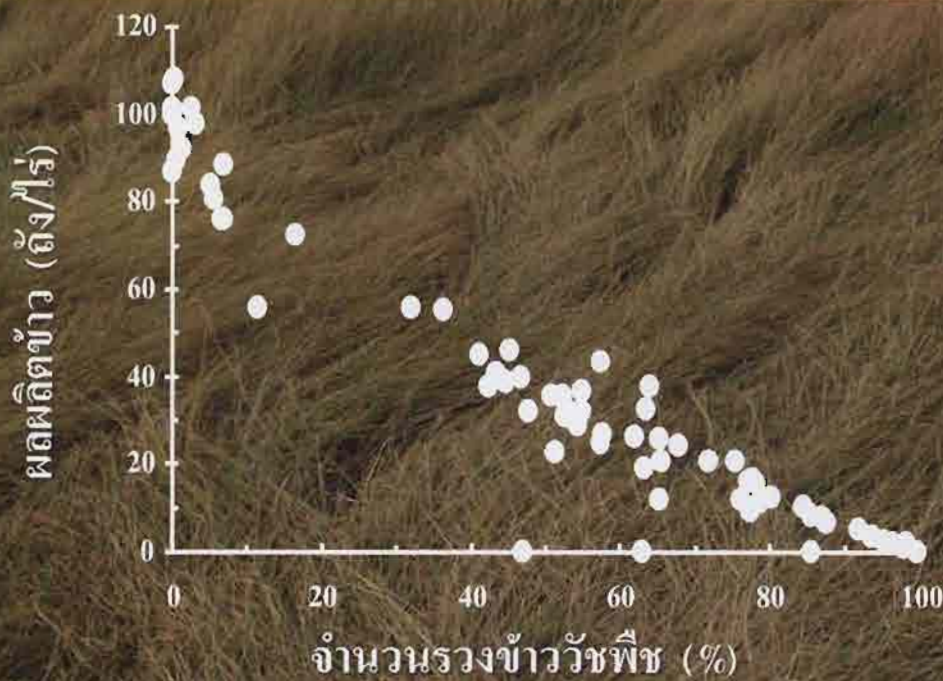
ข้าวตืด

เมล็ดร่วงก่อนเก็บเกี่ยว หรืออาจปะปนไปกับเมล็ดพันธุ์ และติดไปกับรถเกี่ยวข้าว

ข้าววัชพืชทำความเสียหายต่อผลผลิตข้าวได้ตั้งแต่

10-100 % บางแปลงไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้

ดังปรากฏในภาพ

เมล็ดข้าววัชพืชมีทั้งสีขาวและสีแดง ขนาดเล็กป้อมสั้นจนถึงยาวเรียวยาว

หากติดไปกับข้าวปลูก ทำให้ถูกตัดราคาเกวียนละ 200-800 บาท

ตามเปอร์เซ็นต์ของเมล็ดสีแดงที่ปน

ปลายเมล็ดมีหางยาวสีขาวและแดง

ปรับตัวให้รอดพ้นจากการกำจัดได้ดี

เปลือกเมล็ดมีสีฟาง ดำ หรือน้ำตาลลายแดง

ข้าววัชพืชสามารถงอกจากใต้ดิน

เมล็ดอยู่ในดินได้นานตั้งแต่ 2-12 ปี

เมล็ดที่หล่นลงบนดินไม่ได้งอกขึ้นมาพร้อมกันทีเดียวทั้งหมด
การกำจัดข้าววัชพืชจึงต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและติดต่อกันอย่างน้อย 3 ปี

สาเหตุสำคัญของการแพร่ระบาด

การปลอมปนของเมล็ดข้าววัชพืชในเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูก

เมล็ดข้าววัชพืชติดไปกับรถเกี่ยวข้าวและอุปกรณ์ที่ใช้เตรียมดิน

สมมติฐานการระบาดของข้าววัชพืช

เริ่มต้นจากการปะปนของข้าววัชพืชเพียง 1 เมล็ด
หากไม่กำจัดจะกลายเป็นหลายหมื่นล้านต้นในฤดูที่ 6

ข้าววัชพืช 1 ต้น ผลิตเมล็ดได้ 200 เมล็ด
เมล็ดลีบไป 50% เหลือเมล็ดดี 100 เมล็ด

ฤดูที่ 1

งอก 50%

ข้าววัชพืช 50 ต้น ผลิตเมล็ดได้ $50 \times 200 = 10,000$ เมล็ด
เมล็ดลีบไป 50% เหลือเมล็ดดี 5,000 เมล็ด

ฤดูที่ 2

งอก 50%

ข้าววัชพืช 2,500 ต้น ผลิตเมล็ดได้ $2,500 \times 200 = 500,000$ เมล็ด
เมล็ดลีบไป 50% เหลือเมล็ดดี 250,000 เมล็ด

ฤดูที่ 3

งอก 50%

ข้าววัชพืช 125,000 ต้น ผลิตเมล็ดได้ $125,000 \times 200 = 25,000,000$ เมล็ด
เมล็ดลีบไป 50% เหลือเมล็ดดี 12,500,000 เมล็ด

ฤดูที่ 4

งอก 50%

ข้าววัชพืช 6,250,000 ต้น ผลิตเมล็ดได้ $6,250,000 \times 200 = 1,250,000,000$ เมล็ด
เมล็ดลีบไป 50% เหลือเมล็ดดี 625,000,000 เมล็ด

ฤดูที่ 5

งอก 50%

ข้าววัชพืช 312,500,000 ต้น ผลิตเมล็ดได้ $312,500,000 \times 200 = 62,500,000,000$ เมล็ด
เมล็ดลีบไป 50% เหลือเมล็ดดี 31,250,000,000 เมล็ด

ฤดูที่ 6

ต้องทำความสะอาดเกี่ยวข้าวก่อนลงแปลงทุกครั้ง

หากไม่ทำความสะอาด เมล็ดข้าววัชพืชจำนวนมากจะติดค้างอยู่ในตะแกรงด้านใน 20-50 กิโลกรัม

ทำให้เกิดการระบาดของข้าววัชพืชในแปลงนาเป็นแนวยาว

แนวทางในการแก้ไขปัญหาข้าววัชพืช

จากการทำงานวิจัยร่วมกับเกษตรกรในเขตนาชลประทาน จังหวัดกาญจนบุรี นครนายก สุพรรณบุรี ฉะเชิงเทรา พิจิตร และพิษณุโลก เพื่อหาวิธีกำจัดข้าววัชพืชมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน สรุปได้ว่า หัวใจสำคัญในการแก้ไขปัญหาคือ **ใช้เมล็ดพันธุ์ที่บริสุทธิ์** **ทำความสะอาดเกี่ยวข้าวทุกครั้งก่อนลงแปลงและควรปฏิบัติดังนี้**

- หากมีการระบาดเล็กน้อย ควรรีบกำจัด โดยการถอนต้นออกจากแปลง
- หากมีการระบาดรุนแรงควรปลูกพืชหมุนเวียนชนิดอื่น หรืองดปลูกข้าว 1 ฤดู เพื่อปล่อยให้ข้าววัชพืชงอกและกำจัดโดยไถหว่านอย่างน้อย 2 ครั้ง หากจำเป็นต้องปลูกข้าว ควรปล่อยให้เมล็ดข้าววัชพืชที่ร่วงบนผิวดินงอกให้หมดก่อนจึงกำจัดทิ้ง จากนั้นให้ไถเตรียมดินเพื่อให้ข้าววัชพืชงอกและกำจัดทิ้งอย่างน้อย 1 ครั้ง ก่อนหว่านข้าว
- การตัดรวงข้าววัชพืช ควรเริ่มทำตั้งแต่ระยะตั้งท้องและระยะเริ่มออกดอก โดยตัดชิดโคนต้นเพื่อป้องกันการแตกต้นใหม่ ในระยะที่เริ่มติดเมล็ดแล้ว ควรนำไปกำจัดทิ้งนอกแปลง
- ทำความสะอาดเกี่ยวข้าวทุกครั้ง เพื่อป้องกันเมล็ดข้าววัชพืชที่อาจติดมาจากแปลงที่มีการระบาด
- ใช้ตะแกรงกรองเมล็ดข้าววัชพืชที่มีลักษณะเหมือนข้าวสาลีลอยน้ำมาจากแปลงที่มีการระบาดทิ้งไป เพราะข้าววัชพืชสามารถงอกได้จากเมล็ดที่ยังไม่สุกแก่เต็มที่
- หากมีการระบาดรุนแรงแต่ไม่สามารถปลูกข้าวได้ จำเป็นต้องใช้สารเคมีกำจัดข้าววัชพืช ซึ่งแนะนำให้ใช้ตั้งแต่ระยะทำเทือก (ตารางที่ 2) หลังหว่านข้าว (ตารางที่ 3) และลущรวงให้เมล็ดลีบในระยะที่ข้าววัชพืชเริ่มออกดอก (ตารางที่ 4)

สิ่งสำคัญที่อยากจะเน้นย้ำอีกครั้งหนึ่ง คือ การป้องกันจะกระทำได้ง่ายกว่าการกำจัด หากชาวนาสังเกตเห็นว่าเริ่มมีต้นข้าวที่สูงกว่าและออกดอกก่อนข้าวปลูก ให้รีบถอนทิ้งทำลายเสียแต่เนิ่นๆ อย่างเข้าใจว่าเป็นข้าวปนที่เมล็ดไม่ร่วงเหมือนแต่ก่อน